

BESZÁMOLÓK

SZEMLEK

REFERÁTUMOK

Könyvtárak az Interneten

A német könyvtárak Interneten való megjelenésének értékelése

A vizsgálat tárgya és módszere

Sok vita folyik a könyvtárak Interneten való megjelenéséről, mindenhol a HTML-ről, a Javáról, az e-mailről és a WWW-ről beszélnek. Az összes szakterületet felölelően 173 német könyvtárat vizsgáltak annak megállapítására, milyen legyen valójában egy könyvtár megjelenése az Interneten, hogyan használják a könyvtárak az új médiumokat. A kritériumokat a korábbi felmérések tapasztalatai alapján határozták meg, az információtartalom mellett a strukturáltságot és az optikai megjelenést figyelembe véve.

A minőségi vizsgálat kritériumai az Interneten való megjelenés legfontosabb összetevőire terjedtek ki, vagyis azokra az információkra, amelyeknek mindenképpen szerepelniük kell (ún. alapinformációk), valamint azokra az információkra, amelyek kívánatosak lennének. Ezek a következők:

- alapinformációk,
- további információk,
- linkgyűjtemények,
- ajánlatok különböző szolgáltatásokra.

Az értékeléshez súlyozási módszert alkalmaztak. Az 1. táblázat áttekintést ad a kritériumokról és súlyozásukról. A „Német könyvtárak online” lista segítségével kijelölt mintegy 270 könyvtárból végül is azt a 173-at értékelték, amelynek szerepelt a faxszáma. Az egyes könyvtártípusok megoszlását a 2. táblázat mutatja.

Alapinformációk

A könyvtárak számára is magától értetődő az ún. alapinformációk megadása. Név, cím és nyitvatartási idő 90%-os értékkel szinte minden könyvtárnál szerepelt (3. táblázat). Ezen belül a szakkönyvtárak ritkábban (77,5%-uk) adják meg a címet. Az intézményi/vállalati könyvtárak az

Interneten az intézmény, illetve a cég teljes megjelenésének részét képezik, ezért a címet nem ismétlik meg külön a könyvtár oldalán. Ugyanez tapasztalható időnként a főiskolákhoz tartozó tudományos könyvtáraknál is. A városi közigazgatás „könyvtárszerű” Internet-prezentációin sajnálatos módon sokszor hiányoznak az alapinformációk.

1. táblázat

A könyvtárak Interneten való megjelenésének minőségi kritériumai

Alapinformációk	
A könyvtár neve	Érték: 10
A könyvtár címe, szerepel-e a honlapon	Érték: 15
A cím a következő oldalak egyikén szerepel	Érték: 10
Nyitvatartási idő	Érték: 10
Általános tájékoztatás a könyvtárról: feladatok, szervezeti felépítés, történeti fejlődés	Érték: 10
További információk	
Állományadatok	Érték: 5
Használati rend	Érték: 5
Aktuális témák/újdonságok	Érték: 5
Rendezvények	Érték: 5
Kapcsolatteremtési lehetőségek	
E-mail cím felvilágosításra	Érték: 10
E-mail cím megjegyzésekre, kritikákra, kívánságokra	Érték: 5
Kiadói hivatkozások	
Az oldalak szerkesztője	Érték: 2
Az utolsó aktualizálás dátuma	Érték: 2
Linkek/Internetes segítség	
Bevezetés az Internet használatába	Érték: 1
Keresőgépek	Érték: 2
Linkek helyi címekhez/egyetemi címek	Érték: 5
Linkek más könyvtárakhoz	Érték: 5
Szolgáltatások	
Saját WWW-OPAC (Telnet-kapcsolattal is)	Érték: 25
Távkölcsonzés	Érték: 10
Hosszabbítási lehetőség	Érték: 10
Előjegyzési/megrendelési lehetőség	Érték: 10

2. táblázat

Az értékelt könyvtárak száma típusonként (N=173)

Közkönyvtárak (Közkvt)	N=60
Tudományos könyvtárak (Tudkvt)	N=82
Szakkönyvtárak (Szakkvt)	N=31

3. táblázat

Az alapinformációk feltüntetése könyvtártípusok szerint (%-ban)

	Közkvt (N=60)	Tudkvt (N=82)	Szakkvt (N=31)
Név	91,7	93,9	87,1
Cím a nyitólapon	61,7	34,1	42,0
Cím a következő oldalon	33,3	58,5	35,5
Nyitvatartási idő	95,0	96,3	90,3
Általános információk	73,3	65,8	74,2

A közkönyvtárak 61,7%-ánál a cím a nyitólapon található, 33,3%-ánál pedig az ezt követő oldalon. A tudományos könyvtáraknál ez az arány szinte teljesen fordított: a legtöbb könyvtár (58,5%) címe a következő oldalak valamelyikén található, míg csak 34,1%-nál a nyitólapon. Ezeknél a könyvtáraknál a nyitólapon általában az „Aktuális témák” rovat és a tartalomjegyzék szerepel.

További információk

A további információk között a leggyakoribb az állományadatok közzététele, a vizsgált könyvtárak 70,7%-a adja meg. Az aktuális témák/újdonságok 47,7%-nál szerepelnek, a használati szabályok 44,2%-nál, és a rendezvénynaplár 31,6%-nál.

A 4. táblázat szerint a közkönyvtárak a legnagyobb hangsúlyt az állományadatokra és a rendezvényekre helyezik, a tudományos könyvtárak az aktuális témákat részesítik előnyben, míg a szakkönyvtárak főleg az állományadatokat.

4. táblázat

További információk könyvtártípusok szerint (%-ban)

	Közkvt (N=60)	Tudkvt (N=82)	Szakkvt (N=31)
Állományadatok	78,3	62,2	80,6
Rendezvények	56,7	22,6	9,7
Aktuális témák/újdonságok	31,7	64,6	35,5
Használati szabályok	36,7	57,3	25,8

Kapcsolatteremtési lehetőségek

A közkönyvtárak közül csak 53,3%-nál van e-mailen keresztüli felvilágosítás (5. táblázat), a tudományos könyvtáraknál ez eléri a 74,4%-ot, a szakkönyvtáraknál pedig a 77,4%-ot. A használók

számára az észrevételek, megjegyzések és kérések e-mailen való közlésére elsősorban a tudományos könyvtárak (45,1%-ban) adnak lehetőséget.

5. táblázat

A kapcsolatteremtés lehetősége könyvtártípusok szerint (%-ban)

	Közkvt (N=60)	Tudkvt (N=82)	Szakkvt (N=31)
Felvilágosítás e-mailen	53,3	74,4	77,4
E-mail az észrevételek és kérések számára	33,3	45,1	25,8

Kiadói információk

A közkönyvtárak esetében a kiadói hivatkozások sokszor semmitmondók. 65%-uk adja meg, mikor hozták létre, illetve aktualizálták az oldalakat, 58,3% nevezi meg az oldal adminisztrátorát. Az ún. „Netikett”-et sem minden esetben tartják be. A tudományos könyvtárak külön hangsúlyt helyeznek arra, hogy megadják az adminisztrátor e-mail címét (65,8%), így a kérdésekkel közvetlenül hozzájuk lehet fordulni. A szakkönyvtárak 51,6%-a nevezte meg a szerkesztőt e-mail címmel, és 19,3%-uk e-mail cím nélkül. Az aktualizálásra vonatkozó adatokat elsősorban a szakkönyvtárak tüntetik fel (6. táblázat).

6. táblázat

Kiadói hivatkozások könyvtártípusok szerint (%-ban)

	Közkvt (N=60)	Tudkvt (N=82)	Szakkvt (N=31)
A szerkesztő neve e-mail címmel	33,3	65,8	51,6
A szerkesztő neve e-mail cím nélkül	25,0	14,6	19,3
Az aktualizálás dátuma feltüntetve	65,0	76,8	80,6

Internet-segítség/linkek

A 7. táblázatban feltűnő a linkek nagy aránya a tudományos könyvtáraknál.

7. táblázat

Internet-segítség könyvtártípusok szerint (%-ban)

	Közkvt (N=60)	Tudkvt (N=82)	Szakkvt (N=31)
Keresőgépek	28,3	47,6	9,7
Bevezetés az Internet használatába	10,0	20,7	0,0
Linkek helyi címekhez	46,7	58,5	32,2
Linkek más könyvtárak- hoz	35,0	70,7	38,7

Szolgáltatások

Elsősorban a tudományos könyvtárak kínálnak különböző szolgáltatásokat (8. táblázat), míg a közkönyvtárak OPAC-ajánlatai mélyen az átlag alatt szerepelnek.

8. táblázat

A szolgáltatások megoszlása könyvtártípusok szerint (%-ban)

	Közkvt (N=60)	Tudkvt (N=82)	Szakkvt (N=31)
Távkölcsonzés	8,3	14,6	9,7
Hosszabbítás	11,7	17,1	0
Előjegyzés	6,7	13,4	0
WWW-OPAC	8,3	76,1	51,6

A szolgáltatások kínálatának súlyozása

A szolgáltatásokra és az e-mail lehetőségekre külön számolták a súlyértékek átlagát, mert a szerzők véleménye szerint a jó WWW-megjelenés legfontosabb eleme, hogy milyen szolgáltatásokat kínál. A 9. táblázat szerint a „győztesek” a tudományos könyvtárak: a 35,3 eredmény főleg az WWW-OPAC-ok nagy számából adódik.

9. táblázat

A szolgáltatások átlagos súlyértéke

	Átlagos súlyérték/ számítási közép
Közkönyvtárak (N=60)	10,6
Tudományos könyvtárak (N=82)	35,3
Szakkönyvtárak (N=31)	18,4

A 60 vizsgált közkönyvtár közül csak 32 (53,3%) Internet-oldalán található legalább egy a fent említett szolgáltatások közül, a tudományos könyvtárak 89%-a kínál különböző szolgáltatásokat, míg a vizsgált 31 szakkönyvtár közül 27-nél létezik legalább egy.

A WWW-oldalak tipikus ismertetőjegyei

Ezek az ismertetőjegyek a különböző célokból és célcsoportokból adódnak: egy közkönyvtárnak a lakosság sokkal szélesebb körét kell kiszolgálnia, mint egy tudományos vagy szakkönyvtárnak, míg a tudományos könyvtárakat elsősorban a diákok és tudósok látogatják.

Egy közkönyvtár tipikus Internet-oldala a név mellett a címet is feltünteti honlapján, ezt követi a nyitvatartási idő és az általános információk. Mivel egy közkönyvtár „csak” magáról akar tájékoztatni, közzéteszi az állományadatokat és a rendezvény-naptárát. Természetesen nem hiányozhatnak a linkek a helyi címekhez és a mindenkor helyi köz-

igazgatóhoz (ha ez utóbbiak jelen vannak az Interneten). A leggyakrabban kínált szolgáltatás az e-mailen történő felvilágosítás.

A tudományos könyvtár a nevét tipikusan a honlapon, a címét pedig a következő oldalak egyikén tünteti fel. A középpontban többnyire a WWW-OPAC áll. Majdnem minden könyvtár szerepelteti nyitvatartási idejét, az aktuális témákat, valamint a használati rend kivonatát, megtalálható továbbá az e-mailen felvilágosítási lehetőség, szerepelnek linkek más könyvtárakhoz és azok OPAC-jaihoz, valamint a távkölcsonzés, a hosszabbítás, az előjegyzés lehetősége, e-mail cím az észrevételek, megjegyzések és kérések számára. Az oldalak általában profszionálisabban vannak felépítve, mint a közkönyvtárak oldalai.

A szakkönyvtárak tipikus Internet-oldalai alapinformációkat közölnek, szinte mindig megemlítik állományukat, kínálják WWW-OPAC-jukat, és felvilágosítást e-mailen. Mivel a szakkönyvtárakat többnyire tudósok és diákok használják, általában speciális információkat kínálnak az olvasók szűk rétege számára.

Általános súlyértékek

A súlyértékek összeadásakor a maximum 152 lehet, ezt csak a Düsseldorf-i Egyetemi és Tartományi Könyvtár érte el. A 173 könyvtár értékelése után számított átlagos súlyértékek a 10. táblázatban találhatók.

10. táblázat

Átlagos súlyértékek

	Átlagos súlyok/ számítási közép	99%-os megbízható- sági tarto- mány
Közkönyvtárak (N=60)	67,7	59,3–76,4
Tudományos könyvtárak (N=82)	90	82,3–97,6
Szakkönyvtárak (N=31)	71	61,7–80,4

Összegezés

Összefoglalásként megállapítható, hogy az Interneten való megjelenés csak néhány könyvtárban épül világos koncepcióra és egyértelmű célcsoport-meghatározásra. A könyvtárak nagy része egyáltalán nem ismerte fel az Internet kínálta új lehetőségeket, és ebből egyenesen következik, hogy az Interneten keresztül elérhető új célcsoportoknak szóló innovatív szolgáltatásokat sem kínálják.

A kritika elsősorban a közkönyvtárakat illeti, mivel megjelenésük jóformán a bemutatkozásra és az intézményi információkra korlátozódik. Ezzel szemben a tudományos könyvtárak pozitív kivételek (míg a szakkönyvtárak a köz- és a tudományos

könyvtárak között helyezkednek el): kínálatukkal élve a felhasználók otthonról egyszerűbben és gyorsabban tudják igénybe venni a szolgáltatásokat. A tudományos könyvtárak a legjobb úton haladnak a „virtuális könyvtár mint a valódi könyvtár első lépcsőfoka vagy kapuja” és a nagybetűs „Információs központ” cél megvalósítása felé.

TELLER, B.: Bibliotheken im Internet. Eine Evaluation der Qualität von Internet-Präsentationen deutscher Bibliotheken. = Information-Wissenschaft und Praxis, 49. köt. 7. sz. 1998. p. 415–419./

(Viszocsek Eszter)

A digitális könyvtár: mítoszok és kihívások

E közlemény két szerzője nem ismeretlen azok előtt, akik otthonosak az Interneten. Különösen nem Terry Kury, aki az IFLA egyik programjában is dolgozik, és a DIGLIB-levelezőlista moderátora. A közlemény szándéka szerint provokáció. Le akarják fejteni azt a felesleges szöveget, amelyet sokan rázúdítanak a „digitális könyvtár” fogalmára. Korrigálni akarják azokat a megnyilatkozásokat, amelyek a „papírmintés hivatal”-ról és „a könyv eltűnéséről” beszélnek, arról viszont nem, hogy a „digitális könyvtár” idő- és pénzpocsékolás. Az írás mégsem egy új ludditafelkelésre hív, hanem fegyverbe szólítja a könyvtáros közösséget arra, hogy szembenézzen a digitális könyvtárak kihívásával, és a könyvtárosok új szerepével a digitális jövőben.

A műszaki változások a könyvtári munka hogyanját változtatták meg, nem a miértjét. A 21. század könyvtár alapkonceptióját ugyan megváltoztathatja a számítógépes világhálózat kifejlődése, de a könyvtáros feladata változatlan marad: az információt el kell juttatni az emberekhez.

Az új digitális – falak nélküli – könyvtármodellt a mainál összetettebb műszaki, társadalmi, jogi és gazdasági korlátok – falak közé kell megalkotni.

A népszerű sajtó által kialakított néhány mítosz vizsgálata elvezet bennünket a kihívások pontosabb felismeréséhez.

Digitális könyvtár: a mítoszok

1. Az Internet a digitális könyvtár

Az információs eszközök szállítói azt sugallják, hogy a globális hálózaton található információs erőforrások összessége a „digitális könyvtár”. De vajon a hálón található, összemérhetetlen elektronikus információhalmaz, minden elképzelhető témában odatett szöveg, kép, mozgókép és hanganyag valóban egy „digitális könyvtár”? Mintha a bolhapiac a Kongresszusi Könyvtár lenne. Az Interneten és a hálón az információ minősége meglehetősen változó, megtalálása nehéz, és az olvasónak hiányzik a profi segítség.

A kihívás az, hogy a hálózaton önállóan létrehozott, elosztottan megjelenő, szerteágazó tematikájú erőforrások visszakeresésének infrastruktúrá-

ját megalkossuk. Továbbá ezt az infrastruktúrát olyan szakemberek kezeljék, akik tisztában vannak az igényekkel és a használattal. Sok munkát kell még elvégezni ahhoz, hogy az Internet olyan koherens és felhasználóbarát legyen, mint egy könyvtár.

2. Az egyetlen digitális könyvtár, avagy az „egy ablak a digitális gyűjteményre”

Van, aki azt követeli (N. Negroponete), hogy hozzanak létre az Egyesült Államokban egyetlen nagy digitális könyvtárat, ahonnan mindenki hozzájuthat az információkhoz. Mi a kihívás ebben az utópiában? Először az, hogy a digitális gyűjtemények és szolgáltatások akár mérsékelt növelése is erősen függeni fog a jövőben a copyright és licenclj szintjétől, valamint a digitalizáció és a műszaki infrastruktúra költségeinek gátló hatásától. Ennél fontosabb, hogy a digitális jövő kézben tarthatatlan lesz, versengő információs szolgáltatókból tevődik össze, és ezek közül csak az egyik csoport lesz a könyvtáraké. A „digitális magánkönyvtárak” pedig pénzért árusítják az információt. Saját jogon lesz tekintélyes kihívás kifejleszteni az együttműködés szabványait ebben a környezetben.

3. A digitális könyvtárak egyenlőbb hozzáférést nyújtanak bárhonnan, bármikor

Sokat kell még tenni azért, hogy ez a mítosz valósággá váljék. Feltételezhetjük, hogy így lesz a jövőben. A mai helyzet az, hogy az Internet korántsem olyan széleskörűen hozzáférhető, ahogyan a számítástechnikai sajtó beállítja. A népszerűbb központokon kívül a kapcsolatok száma viszonylag kevés, a hozzáférés költségei nagyok, és a fejlődő országok népessége számára a hálózatra jutás esélye olyan, mint a holdsétáé. Az egyenlően hozzáférhető digitális könyvtár eléréséhez a hálózatnak olyanná kell válnia, mint amilyen a telefonhálózat. Ugyanez vonatkozik a multimédiát hordozó eszközökre és szoftverre is. Az egyenlő hozzáférés szempontjából mind a műszaki, mind a jogi akadályok leküzdése problematikus.

4. A digitális könyvtár olcsóbb lesz, mint a nyomtatott könyvek könyvtára

Ez általános vélemény a műszaki szakírók között, de a gyakorlat mást mutat. Sok könyvtár